

ALEXANDER III OF MACEDON IN THE EUROPEAN HERALDRY

Ivan Nacevski

Macedonian Heraldry Society

[e-mail: ivan_nacevski@yahoo.com](mailto:ivan_nacevski@yahoo.com)

Publisher info:

Title:

Review of the Institute of History
and Archaeology RIHA

web address:

<http://js.ugd.edu.mk/index.php/RIHA>

ISSN: 2671-3144

eISSN: 2671-3152

First Published: 2010

Subject:

history, archaeology, anthropology
history of art, ethnology,
other humanities

Publisher:

Institute of History and Archaeology
FON, Goce Delcev University

Editor in Chief:

Ljuben Tevdovski
Goce Delcev University, Macedonia
ljuben.tevdovski@ugd.edu.mk

Editorial Board:

Todor Chepreganov
Goce Delcev University, Macedonia
Nevena Trajkov
Florida International University, USA
Trajce Nacev
Goce Delcev University, Macedonia
Jaromir Benes
Univer.of South Bohemia, Czech
Republic
Stojko Stojkov
Goce Delcev University, Macedonia
Aleksandar Bulatovic
Institute of Archaeology, Serbia
Verica Josimovska
Goce Delcev University, Macedonia
Svetla Petrova
Bulgarian Academy of Sciences,
Bulgaria
Oliver Cackov
Goce Delcev University, Macedonia
Vladimir D. Mihajlovic
University of Belgrade
Martin Husar
Constantine the Philosopher University,
Slovakia

Апстракт

Од сите историски личности кои ги дала Македонија, Александар Македонски со сигурност е најзначаен од хералдичка гледна точка. Ова се должи на неговата популарност во средновековна Европа, која произлегла од широката распространетост на дела за неговиот живот познати како александриди. Станува збор за витешки романи кои се појавиле во X век, а веќе кон крајот на XIII биле надополнети со графички прикази со хералдички содржини. Дополнително популарноста на Александар ќе се зголеми со појавата на делото *Voeux du Paon* од Jacques de Longuyon во кое ќе биде воспоставена поредицата на Деветте достоинствени. Овој концепт ќе биде широко распространет во хералдичката пракса на средновековна Европа.

Трудот ја разгледува појавата на припишаниот грб на Александар во европската хералдика, дава опис на различните блазонски групи и бара врска меѓу истите и земјите во кои тие се најчесто застапени. Воедно се бара врската меѓу грбот на Александар и грбот на Македонија од европските извори.

Клучни зборови:

Александар Македонски, Македонија, хералдика, грбови, средновековна Европа, александриди.

Проф. Иван Нацевски

АЛЕКСАНДАР МАКЕДОНСКИ ВО ЕВРОПСКАТА ХЕРАЛДИКА

Вовед

Од сите историски личности кои ги дала Македонија Александар Македонски е со сигурност најзначаен од хералдичка гледна точка. Ова се должи на неговата популарност во средновековна Европа која произлегла од широката распространетост на дела познати како александриди. Станува збор за книги кои ќе се појават во десеттиот век, а веќе кон крајот на тринаесеттиот ќе бидат надополнети со графички прикази со хералдички содржини. Александридите најчесто претставуваат превод на дело од II – III век од непознат автор понекогаш именуван како Псевдо – Калистен, а напишано на класичен грчки¹. Во IV – от век ќе се појави латински препис на истото, а веројатно веќе во X – от век ќе се појави и старословенски превод². Александридите не се секогаш исти по содржина и може да се создавани и надполнувани во подолг временски период. Ова важи и за оригиналот за кој постојат повеќе рецензии³. Напоредни животописи на Плутарх е уште едно дело преку кое ќе се шири популарноста на Александар Македонски. Ракописните верзии на ова дело од десетти и единаесетти век ќе послужат како основа за подоцнежните преводи на различни европски јазици. Така, најстарата позната печатена верзија датира од 1470 година, а издадено е во Рим⁴. Освен од споменативе за Александар во средновековна Европа ќе се дознае и од дела со поопширна историска тематика односно дела со енциклопедиски карактер. И овде се среќаваат прикази со хералдички содржини. Во македонската хералдика проучувањето на припишаниот грб на Александар Македонски е релативно нова појава. Прв ова прашање го поставува Јован Јоновски во неговата статија *Грбовите на Македонија*⁵ во 2009 година и подоцна во 2015 во книгата *Симболите на*

¹ Cary, G. 1956. *The Medieval Alexander*. Cambridge, The University Press, 10

² Милетичъ, Л. 1936. Една българска александрија от 1810 год. София, БАН. 3

³ Cary G. 1956. *The Medieval Alexander*. Cambridge, The University Press. 10

⁴ Pade, M. 2007. *The Reception of Plutarch's Lives in Fifteenth-Century Italy*, 2 vols. Copenhagen, Museum Tusulanum Press

⁵ Јоновски, Ј. 2009. Грбовите на Македонија. *Македонски Хералд* 3, 3 – 13

*Македонија*⁶. Александар Матковски во неговата книга Грбовите на Македонија во неколку наврати соопштува за дела во кои се наоѓаат грбови на Александар, но во ниеден случај не го соопштува овој факт⁷. Други сознанија на македонски јазик до сега не се објавени.

Дигитализацијата на светските библиотечни фондови, слободниот пристап до информации преку истражување на интернет како и заинтересираноста на општеството за темата доведоа до нови сознанија за припишаниот грб на Александар Македонски. Така, веќе може да се каже дека во хералдичка смисла Александар го среќаваме како дел од движното и недвижното наследство. Движното наследство може да се подели на пишани извори и таписерии. Недвижното наследство во основа претставува дел од архитектонската орнаментика. Класификацијата на пишаните извори може да направи врз основа на неколку особености при што се добива следната поделба: 1. Вид на пишаните извори: а) историски книги; б) грбовници; в) илустрации; 2. Содржина на пишаните извори: а) илустрирани александриди; б) девет достоинствени; в) општоисториска содржина; 3. Симбол во пишаните извори: а) лав; б) грифон; в) свона; г) круни; д) волк; е) коза; е) превези/лево скосен; 4. Јазик на пишаните извори: класичен грчки; латински; француски; германски; фламански; англиски; шпански; португалски; персиски; Треба да се нагласи дека сите извори едновременно се вклопуваат во по една од погоренаведените групи.

Овој трудот ја разгледува појавата на припишаниот грб на Александар во европската хералдика преку обработка на осумдесетина во главно непроучени извори давајќи опис на различните негови блазони и блазонски групи и бара врска меѓу истите и земјите во кои тие се најчесто застапени. Воедно ќе се обрне внимание и на врската меѓу грбот на Александар и грбот на Македонија од европските извори. За таа цел припишаните грбови на Александар ќе бидат разгледани преку основните симболите на блазоните и тоа од најчест кон поретки случаи. Блазон претставува технички опис на грбот и како таков претставува еден од главните предмети на хералдиката. Тој опис – блазон ја претставува суштината на грбот, кој за хералдиката е поважен од ликовниот приказ – емблезон. Процесот на опишување на грбот (пишување на блазонот) се вика блазонирање. Блазонот мора да биде јасен и недвосмислен, така

⁶ Јоновски, Ј. 2015. Симболите на Македонија. Скопје, Силсонс. 33 – 42

⁷ Матковски, А. 1990. Зошто, каде, како и кога се појавил македонскиот грб. Во *Грбовите на Македонија*. Скопје, Мисла. 35 – 72

што секој хералдички уметник ќе може да го емблазонира - ликовно да го претстави токму тој грб⁸.

Лав

Ако Александар е најинтересна македонска хералдичка личност тогаш, лавот со сигурност е негов најчест, но и најинтересен симбол. Ова пред сè се должи на прилично широката распространетост на лавот како македонски симбол во XIX век што пак секако се должи на Стематографијата на Христофор Жефаровиќ⁹, но можеби уште повеќе на незатвореното прашање за хералдички државен грб на Република Македонија. Последново недвосмислено е силно повлијаено од веќе споменатото делото *Грбовите на Македонија* од Матковски што до скоро беше единствено капитално дело за хералдика на македонски јазик и покрај тоа што истото се занимава само со еден дел од македонската хералдика или поконкретно само со илирската хералдика¹⁰. Лавот е особено значаен и како врска меѓу западноевропската и илирската хералдика. Одредена светлост на ова прашање фрлаат и два сосема нови написи и тоа *Од грбот на Александар Велики до грбот на Македонија*¹¹ и *Влијанието на делото „За ознаките“ од Џулио Чезаре Карпачо на илирската хералдика и македонскиот земски грб*¹² во кои авторите се обидуваат да ја посочат скриената алка меѓу двете.

Од осумдесет извора обработени лавот како симбол на Александар се среќава дури триесет и пет пати. Што се однесува до симболиката на лавот и неговата врска со Александар, таа треба да се бара во делото *Историја на Александар Велики Македонски* од Квинт Курциј Руф. Имено, Руф соопштува за легенда дека додека бил во утробата на мајка му, таткото на Александар, Филип, ја видел во сон утробата на Олимпија запечатена со прстен, на кој била изгравирана фигура на лав¹³.

⁸ Јоновски, Ј. 2015. Симболите на Македонија. Скопје, Силсонс. 74

⁹ Миљковиќ, Ѓ. 2003. Илинденските револуционерни знамиња и печати, Скопје, Менора. 23 – 24

¹⁰ Ацовић, Д. 2008. Хералдика и срби. Београд, Завод за уџбенике. 216 – 227

¹¹ Селовски, К. 2016. Од грба Александра Великог до грба Македоније, проучавање хералдичког наслеђа повест грба Александра Македонског. Оцило 9/10, 4-15

¹² Нацевски, И. 2019. Влијанието на делото „За ознаките“ од Џулио Чезаре Карпачо на илирската хералдика и македонскиот земски грб. *Македонски Хералд* 13. 3 – 15

¹³ Rufus, Q.C. 1809. The History of the life and reign of Alexander the Great. London, Printed for Samuel Bagster, in the Strand. 8

Според видот на изворите седумнаесет се историски книги, а осумнаесет се грбовници. Од историските книги шест се книги со општоисториска содржина, три дела се за деветте достоинственици, а останатите осум се александриди. Во однос на јазикот единаесет извори се на француски јазик, три се на латински, по еден е на персиски, португалски и класичен грчки. Во Табела 1 се дадени изворите и соодветниот блазон.

Од осумнаесетте грбовници дури дванаесет се напишани на француски јазик. По два грбовника се на португалски и шпански јазик, а само по еден грбовник е напишан на германски и англиски јазик. Практично во сите овие грбовници грбот на Александар се вбројува во поредицата на деветте достоинственици. Во Табела 2 се дадени изворите и соодветниот блазон.

Од двете претставени таблици се гледа дека групата на лавот како симбол на Александар е доста богата со блазони. Поточно, истата би можела да се подели на четири подгрупи во однос на хералдичката положба на лавот и неговите атрибути и тоа: разгневен лав (деветнаесет пати или 54%); лав држи секира (осум пати или 23%); лав држи секира седнат на престол (седум пати или 20 %) и два лава соочени (еднаш или 3%). Ако се распределат по видот на изворот, тогаш разневениот лав се среќава пет пати од шест извора кај книгите со општоисториска содржина. Останатиот еден извор прикажува лав со секира. Кај александридите и делата за деветте достоинственици разневениот лав се среќава седум пати, а лавот со секира и лавот седнат на престол по два пати. Делот на грбовниците има скоро изедначена застапеност на три од четирите блазона. Така, разневениот лав се среќава седум пати, а лавот со секира и лавот седнат на престол по пет пати. Тука има и еден пример на два лава свртени еден спроти друг или хералдички кажано соочени.

Веќе беше посочено дека во сите обработени грбовници лавот е дел од циклусот на деветте достоинственици. Ова би значело дека заедно со трите овде обработени романсиерски дела со таква содржина има дваесет и еден грб од тој циклус т.е таа претставува најголема група грбови. Токму затоа е интересно да се види содржината на истата. Имено, разневениот лав се јавува осумпати или 38%, лавот со секира и лавот седнат на престол по шестпати или по 29% и два лава свртени еден спроти друг еднаш или 4%. Ваквата состојба не е изненадувачка од проста причина што грбовите на личностите опфатени во поредицата никогаш не биле искристализирано распределени

и одржани во таква состојба. Напротив, мешањето било често. Особено е изразено она меѓу грбовите на Хектор Тројски и Александар Македонски, а нај воочлив овде е примерот на двата лава кои најчесто се припишувани на Хектор, но ете и на Александар. Лавот со секира и лавот на престол исто така често пати се препишувани на едниот или другиот.

Во однос на боите состојбата е слична, ако не и пошарена. Така, од триесет и пет полиња, седумнаесет или 48% се црвени, единаесет или 31% се златни, две или 6% се црни, три или 9% сини, едно или 3% сребрено и едно или 3% со шрафура за сино но без потврда во текстот. Лавовите пак, деветнаесет пати или 54% се златни, единаесет пати или 31% се црвени, трипати или 9% се сребрени, и по еднаш или по 3% син и црн. Распределени по посочените блазонски подгрупи тоа значи:

I. разгневен лав (сл. 1):

1. *црвено поле – златен лав 8 пати и тоа како што следи:*
 - 1.1. црвено, златен лав, 6 пати;
 - 1.2. црвено, во облаковиден обраб – златен, златен лав, еднаш;
 - 1.3. црвено, златен лав вооружан сино, еднаш;
2. *златно поле – црвен лав 5 пати и тоа како што следи:*
 - 2.1. златно, црвен лав, 3 пати;
 - 2.2. златно, црвен лав вооружен сино, 2 пати;
3. *црвено поле – сребрен лав, 2 пати:*
 - 3.1. црвено, сребрен лав, еднаш;
 - 3.2. црвено, во облаковиден ореол – сребрен, сребрен лав, еднаш;
4. *сино поле – златен лав 2 пати;*
 - 4.1. сино, во ивица – златна, златен лав, еднаш;
 - 4.2. сино просеано с крин – златен, златен лав, еднаш;

Слика 1. Разгневен лав

5. сино поле – сребрен лав, еднаш;
6. сребрено поле – црвен лав, еднаш;

II. Лав држи секира (сл. 2)

Слика 2. Лав држи секира

1. златно, син лав со црна секира, еднаш;
2. црвено, златен лав со златна секира, 2 пати;
3. златно, црвен лав со сина секира, еднаш;
4. златно, црвен лав со црвена секира, 3 пати;
5. црвено, златен лав со сина секира, еднаш;

III. Лав седнат на трон и држи секира (сл. 3):

1. црвено, златен лав на
2. син трон со сина секира, 2 пати;
3. црвено, златен лав на сребрен трон со сребрена секира, 2 пати;
4. црвено, златен лав на трон со секира во природни бои, еднаш;
5. црно, златен лав на црвен трон со црвена секира, еднаш;
6. лав седнат на престол и држи секира – без боја, еднаш;

Слика 3. Лав на престол

IV. Два лава соочени (сл. 4)

Слика 4. Два лава соочени

1. црно, два златни лава соочени, еднаш;

Од ова произлегува дека од обработените извори за деветнаесет разгневени лава има единаесет различни блазони. За осум лава со секира има пет различни блазони и за седум лава на престол исто така пет блазони. Само соочените два лава имаат еден пример со еден балзон. Соберени заедно се доаѓа до бројката од дваесет и два блазони за триесет и пет разгледани грбови. Јазикот на кој се пишува овие дела е исто така индикативен. Дури дваесет и три дела се на француски јазик, а останатите на некој друг романски јазик. Само едно дело со лав е на германски. При тоа тоа е и едно од најстарите¹⁴ претстави на грбот на Александар во условно германските земји. Сите други познати дела на германски јазик имаат други симболи за грбот на Александар, а тие не се мал број.

Од изложеното до тука станува евидентна шема во претставата на хералдичкиот Александар во претежно романските земји. Таа оди во две главни насоки. Првата насока е онаа на постарите општоисториски дела каде што преовладува разгневениот лав. Втората пак, е онаа на александридите, и деветте достоинственици, без разлика дали се од романсиерски или грбовнички карактер, каде што скоро рамномерно се испреплетуваат сите веќе посочени хералдички положби на лавот.

¹⁴ Hildebrandt, A, M. 1893. Wappenbuch von den Ersten: gen. "Codex Seffken". Berlin, Verein Herold. 42

Грифон

Грифонот е митски звер со глава, крилја и предни нозе на орел, а со грива, уши и задни нозе од лав.¹⁵ Грифонот е втор по застапеност симбол на Александар Македонски. Воедно тој е и втор е и како поединечен блазон, веднаш по разгневениот лав. Од осумдесет извора обработени грифонот како симбол на Александар се среќава дури во дванаесет извора. Припишаните грбови со грифон се појавуваат во средината на петнаесеттиот век. Што се однесува до симболиката на грифонот и неговата врска со Александар, таа не е сосем јасна. Сепак, врска може да се бара во неговата природа. Имено, орловскиот дел на грифонот му дава соларен и божествен дух, додека лавовскиот е извор на неговата земска и профана природа¹⁶. Ова може да се доведе во директна врска со тврдењата дека Александар е син на Севс¹⁷, а со тоа и Александар би бил со двојна природа, божја и профана.

Според видот на изворите осум се грбовници, три се илустрации, а еден извор е александрида. Во грбовниците и илустрациите, односно во одинаесет извори грифонот е дел од поредицата на деветте достоинственици. Во рамките на оваа поредица не се забележува мешање со грбовите на другите достоинственици што не беше случај кај лавот. Според јазикот на кој се пишуваат изворите се среќава само германскиот. Во Табела 3 се дадени изворите и соодветниот блазон.

За разлика од лавот каде што постои голема разновидност во блазонот кај грифонот ситуацијата е сосема различна. Во основа се работи за еден единствен блазон кој гласи: црно, разгневен грифон, златен (сл. 5). Во два извора грифонот е вооружен со црвен јазик, а во еден е вооружен со црвен јазик и канци. Едноставноста кај овој симбол е нарушена на двапати кога споменатиот блазон се среќава како дел од сложен грб. Во хералдиката сложени се оние грбови кои се добиени со спојување на два или повеќе поединечни грбови. Оваа пракса се нарекува маршализирање. Така, грифонот е маршализиран во два извора со три свона кои исто така се еден од симболите на Александар. Во едниот извор грбот е преполовен со грифон и три свона, а во другиот е

¹⁵ Znamierowski, A. 2017. *Heraldyka I weksylologia*. Warszawa, Arkady. 132

¹⁶ Ацовић, Д. 2008. *Хералдика и срби*. Београд, Завод за уџбенике. 175

¹⁷ Плутарх. 1994. *Александар Македонски*. Скопје, Детска радост. 7

расчетворен со грифон (1,3) и три свона (2,4). Само александридата не соопштува бои за прикажаниот грб.

Од изложеното до тука станува евидентно дека грифонот се појавил на германска територија основно како дел од циклусот за деветте достоинственици. Од таму бил преземен и во александридите преведувани на германски. Станува збор за стабилен и искристализиран блазон што нè наведува на заклучокот дека праобразецот на овој блазон е еден од кој подоцна биле правени повеќе преписи.

Три круни

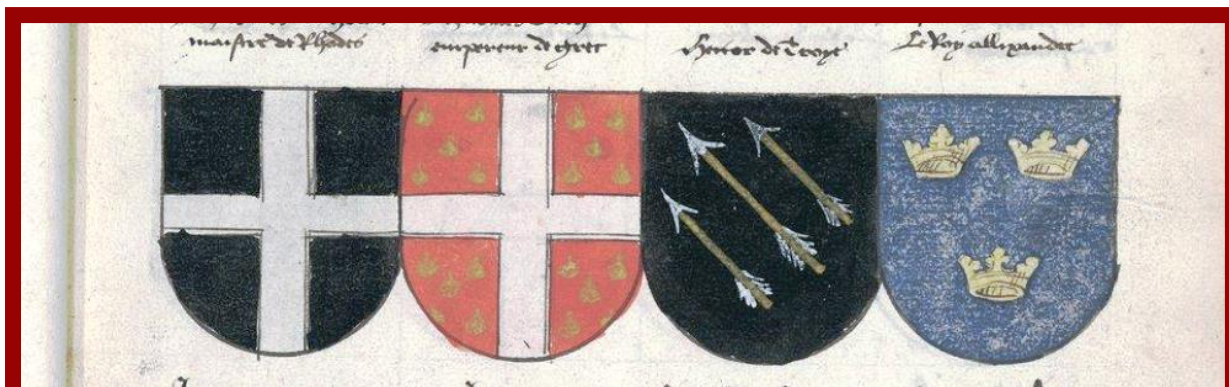
Круните како симбол на Александар Македонски се појавуваат во првата половина на петнаесеттиот век. Од осумдесет извора обработени до сега се познати единаесет извори со овој симбол со што претставуваат трета по честота блазонска група.

Според видот на изворите девет се грбовници, а два се александриди. Во грбовниците грбот на Александар е дел од циклусот на деветте достоинственици. Во однос на јазикот осум извори се на германски од тоа сите грбовници, а три се на француски јазик од тоа еден грбовник и две александриди. За најстар германски извор се смета Рихенталовата хроника од 1414 година, а за најстар француски извор александрида датирана од 1420 до 1425 година. Што се однесува до симболиката на круните и нивната врска со Александар, таа не е сосем јасна. Најверојатно се работи за рокада со грбот на Крал Артур од циклусот на деветте достоинственици. Имено, во грбовниците во кои се среќаваат круните, Александар секогаш е дел од оваа поредица. Токму затоа голема е веројатноста од таму да преминале и во александридите како симбол. Во Табела 4 се дадени делата и соодветниот блазон.

Слично како и кај грифонот, од хералдичка гледна точка, грбовите на Александар со круни во основа претставуваат една блазонска група со основен блазон кој гласи: На поле, три куни(2,1). Сепак кога се во прашање боите овде се забележува извесна разновидност. Па така, според односот на боите на полето и круните се издвојуваат четири блазонски подгрупи и тоа:

1. сино, златни круни (2,1) – пет извора (сл. 6)
2. црвено, златни круни (2,1) – четири извора
3. сино, сребрени круни (2,1) – еден извор
4. поле, круни (2,1) сето без боја – еден извор

Од изложеното до се забележува дека круните како симбол се појавиле на германска и француска територија скоро едновременно до крајот на првата четвртина на петнаесеттиот век основно како дел од циклусот за деветте достоинственици. Од таму бил преземен и во александридите. Станува збор за стабилен и искристализиран блазон што нè наведува на заклучокот дека праобразецот на овој блазон е еден од кој подоцна биле правени повеќе преписи.

Слика 6. Круни

Три свона

И своната како симбол на Александар Македонски се појавуваат во првата половина на петнаесеттиот век. Од осумдесет извора обработени до сега се познати седум извори со овој симбол со што претставуваат петта по честота блазонска група веднаш после лавот што држи секира. Според видот на изворите три се грбовници, а по два се книги со општо историска содржина и илустрации. Во грбовниците грбот на Александар е дел од циклусот на деветте достоинственици. И овде како и кај грифонот нема мешање со грбовите на другите достоинственици. Во однос на јазикот сите извори се на германски јазик. Она што остава впечаток е дека своната ги нема во александриди, што не е случај со претходните симболи. Во Табела 5 се дадени изворите и соодветниот блазон.

Што се однесува до симболиката на своната, веројатен извор може да се побара во расказот на Псевдо-Калистен за зачнувањето на Александар¹⁸. Имено, Олимпијада долго време немала деца, па решила да побара помош од египетскиот оракул Нектенабо, кој живеел во Македонија, а претходно бил фараон. Нектенабо ѝ објаснил дека за да има дете, треба да ја овладеат тројца богови: Зевс во форма на Орел, Амон – на змија, и Херакле – на лав. Всушност, Нектенабо ја прелажал Олимпијада и преку ноќ се преобразил последователно во секое од трите животни и така таа забременила и

¹⁸ Войников, И. 2011. Македонија през погледа на хералдиката XIV-XVIII век. *Херолд 3*, бјулетин на БХВО. Софија. 3–16

го родила Александар, кој имал истовремено три форми¹⁹. Друго објаснување би можело да се побара во расказот на Плутарх за раѓањето на Александар односно, кога се родил Александар на татко му Филип едновременно му стигнале три вести: првата дека Парменион ги победил Илирите; втората дека на трка во Олимпија победил негов коњ и третата дека му се родил син.²⁰

И овде како и кај круните, од хералдичка гледна точка, грбовите на Александар со свона во основа претставуваат една блазонска група со основен блазон кој гласи: На поле, три свона (2,1). Сепак кога се во прашање боите овде се забележува нешто поголема разновидност од круните. Имено, според односот на боите на полето и своната се издвојуваат шест блазонски подгрупи и тоа:

1. црвено, златни три свона (2,1) – два извора
2. златно, црвени три свона (2,1) - еден извор (сл. 7)
3. сино, златни три свона (2,1) - еден извор
4. сино, сребрени три свона (2,1) - еден извор
5. сребрено, црвени три свона (2,1) - еден извор
6. на поле три свона (2,1) без боја - еден извор

Особеност на своната е тоа што тие четирипати се среќаваат како едноставен грб, а трипати како дел од сложен грб и тоа: еднаш со лав и двапати со грифон. Во едниот извор грбот е преполовен со црн лав на златни и три свона. Блазоните со грифон се расчленети и тоа: во првиот извор редоследот е грифон (1,3) и три свона (2,4), а во другиот обратно.

Од изложеното до тука станува евидентно дека и своната како и грифонот се појавиле на германска територија основно како дел од циклусот за деветте достоинственици. Најверојатно од таму бил преземени и во други книги пишувани на германски. Своната се чест симбол на грбовите на Македонија и тоа опишана токму како земјата на Александар. Оттука употребата на своната и грифонот во сложени грбови јасно покажува преплетување меѓу грбовите на земјата и владетелот што е целосно во синхрон со средновековната пракса каде што грбот на владетелот е и грб на

¹⁹ Псевдо-Калистен. 2008. *Животот и делата на Александар Велики (GESTA ALEXANDRI)*. Превод од старогрчки, предговор и белешки, Весна Димовска-Јањатова. Скопје, Слово.

²⁰ Плутарх. 1994. *Александар Македонски*. Скопје, Детска радост. 8

земјата²¹. Во хералдичка смисла, станува збор за конструкциски стабилен блазон со извесни колебања во распоредот на боите.

Орел

Орелот како симбол на Александар се појавува во пет извора и претставува шести по застапеност симбол веднаш после лавот со секира седнат на трон. За првпат го среќаваме во александрида создадена во периодот меѓу 1333 до 1340 година односно пред крајот на првата половина на четринаесетиот век. Според видот на делата по еден извор е грбовник и историска книга, а останатите три извора се алкесандриди. Во однос на јазикот александридите се на француски јазик, грбовникот на грмански, а

²¹ Nacevski, I. The Emergence and Development of the Coat of Arms of Macedonia in Illyrian Heraldry. *Genealogy* 2022, 6, 44. <https://doi.org/10.3390/genealogy6020044>

историјата на фламански. Во грбовникот грбот на Алксандар не е дел од циклусот на деветте достоинственици. Во Табела 6 се дадени изворите и соодветниот блазон.

Што се однесува до орелот како симбол на Алксандар постојат повеќе можни објаснувања. Прво објаснување секако треба да се бара во тврдењата распространувани уште во времето на Алксандар дека тој не е син Филипов туку Севсов. Орелот се потврден севсов симбол за што сведочи и богато нумизматичко, но и друго археолошко наследство. Така, орел среќаваме на македонски²² и пајонски кованици²³. Второ објаснување може да се побара во преземање на византиска или римска традиција. Ова е особено актуелно за двоглавиот орел како силно распространет византиски симбол. Постои и трета мала можност да се работи за мешање со грбот на Цезар од циклусот на деветте достоинственици.

Слика 8. Едноглав орел

²² Шелдаров, Н. Лилчиќ, В. 1994. Кралевите на античка Македонија и нивните монети во Република Македонија. Скопје, Македонска цивилизација – Скопје. 202

²³ Павловска, Е. 2008. Монетите на Пајонија од нумизматичката збирка на НБРМ. Скопје, НБРМ. 56

Од хералдичка гледна точка, во основа се работи за две блазонски групи и тоа:

1. на поле едноглав орел (сл. 8)

1.1 црно, златен орел – двапати

1.2 златно, црн орел – еднаш

2. на поле двоглав орел (сл. 9)

2.1 црно, златен двоглав орел – еднаш

2.2 златно, црн двоглав орел – еднаш

Станува јасно дека орелот претставува стабилна блазонска група која се јавува на поширок европски простор уште во почетокот на четиринаесеттиот век. Групата е стабилна и во однос на застапеноста на боите со евидентен инверзен однос на истите.

Слика 9. Двоглав орел

Превез/скосен на

Превезот е хералдичка фигура која претставува дијагонална лента што започнува од горната десна хералдичка страна²⁴. Скосен е една од основните поделби на штитот и претставува дијагонална линија која минува од горниот хералдички десен до долниот хералдички лев агол.²⁵ Полето на штитот може да биде скосено на повеќе линии сè додека нивниот број е непарен. Ако бројот на линиите е парен тогаш се добиваат еден или повеќе превези. Превез/скосен како симбол на Александар се среќава во три извори. Сите извори потекнуваат од различен век. Најстариот е од четирнаесеттиот век, а по еден извор е и од петнаесеттиот и шеснаесеттиот век. Два извора се општо историски книги, а еден грбовник. Во однос на јазикот по еден извор е на латински, германски и шпански јазик. Грбот на Александар во сите три извора се вон циклусот на деветте достоинственици. Во Табела 7 се дадени изворите и соодветниот блазон.

Врската меѓу превезите како симбол и Александар е сосема нејасна. Сепак, овие грбови се во директна врска со грбот на кралот на Солун, од Солунското кралство на крстоносците. Најстариот извор што спомнува грб на Кралот на Солун датира од 1265 – 1270 година²⁶ и е доволно близок да припишаниот грб на Алкесандар. Треба да се напомене дека овој грб се разликува од грбот на Бонифациј Монфератски, крал на Солун од 1204 – 1207 година, но има аналогија со грбот на маркизот од Финале, Лигурија (Италија) чии владетели се од друга подоцнежна семејна гранка на семејната лоза Алерамичи од која потекнува и Бонифациј Монфертски. Како и да е, врската меѓу овие два грба е сеуште несигурна. Досега не е пронајден ваков вид грбови, а да се припишани на Кралот на Македонија.

Од хералдичка гледна точка, во основа се работи за мала блазонска група со две подгрупи и тоа:

1. превези (сл. 10)
 - 1.1 сребрено, три црвени превези – еден извор
 - 1.2 поле, пет превези, без боја – еден извор

²⁴ Јоновски, Ј. 2010. Македонски термилошки речник. *Македонски Хералд* 4. 21 – 22

²⁵ Јоновски, Ј. 2009. Македонски термилошки речник. *Македонски Хералд* 3. 23 – 24

²⁶ *Armorial Wijnbergen*. 1265 – 1270. Ms. 2569. Collection Goethals. Koninklijke Bibliotheek van België

Слика 10. Превези

2. скосен на (сл. 11)

2.1 во син обраб, скосен на пет, црвено и сребрено
– еден извор

Малиот број извори како и големата временска, но и просторна дискрепанција за сега не дозволуваат да се донесе некој темелен заклучок за овие блазони. Првенствено треба да се провери врската со солунските кралеви како и подоцнежните претенденти на тој престол.

Волк

Волкот како симбол на Александар за сега се појавува само во еден извор од самиот почеток на шеснаесеттиот век. Имено, во австриската национална библиотека се чува превод на Плутарховите биографии²⁷. Преводот е направен од Јохан Сидер и објавен е во 1502 година, во Виена. Во книгата се поместени минијатури на Александар Македонски, Ханибал, Скипион Африканус и Серториус. На фолио број 9 е прикажан Александар во цел раст, облечен во оклоп и шлем со златна круна (сл. 12). Во левата рака држи долг меч потпрен на земја, а со десната придржува штит. На штитот може јасно да се види емблазониран грб: сребрено, разјарен волк, природно.

²⁷ Sieder, J. 1502. Übersetzung des Plutarch (Alexander der Große, Hannibal, Scipio Africanus, Sertorius). Cod. 2856*, f. 9v. Wien. Österreichische Nationalbibliothek

Врската меѓу волкот како симбол и Александар треба да се бара преку припишаните грбови на принцот на Ематија. Ематија е едно од имињата за Македонија²⁸ користено во древноста. Во пограничена смисла таа претставува област на македонското крајбрежје на Егејско Море меѓу устието на реката Бистрица и делтата на реката Вардар²⁹, но и старо име за Солун³⁰. Ематиски и ематиски водач се чести епитети на римските автори за Александар Македонски. Ваквиот приказ повторно оди во прилог на тврдењето дека грбот на кралот е грб на земјата.

Слика 12. Волк

Грбовите на Ематија се непозната и слабо истражувана подгрупа. Матковски во неговите истражувања за грбот на Македонија воопшто не дошол до сознанија за неа. Нејзиното откривање и претставување во македонската хералдичка наука е дело на

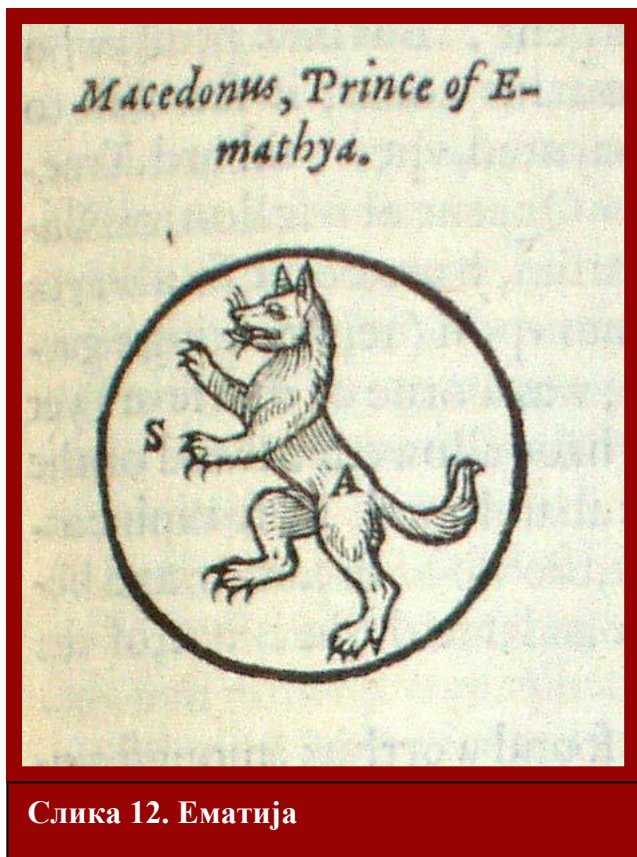
²⁸ Smoot, Guy P. 2015. Ethnicity, Ethnogenesis and Ancestry in the Early Iron Age Aegean as

Background to and through the Lens of the Iliad. Doctoral dissertation, Harvard University,

Graduate School of Arts & Sciences. 150

²⁹ Проева, Н. 2004. Историја на Аргеадите. Скопје. 21 – 26

³⁰ Papazoglou, F. 1988. *Les Villes de Macédoine À L'époque Romaine*. Vol. 16. Ecole française d'Athènes. 196 – 197

Јован Јоновски³¹. Досега ова беше единствен ваков извор опишан кај нас. Во меѓувреме светлото на денот го видоа уште два извора со грб на Ематија³²(сл. 13). Иако се работи за мал број примери, односно само три, сепак се чини дека е во прашање подгрупа со стабилен блазон во однос на хералдичката фигура. Два од изворите се грбовници, а еден историски трактат. Сите се печатени на хартија кон крајот на 16 век. Во однос на јазикот по еден извор се на англиски, француски и латински јазик. Евидентно е дека волкот како симбол во шеснаесеттиот век е распространет

на широка територија и е јасно асоциран со Александар и со Македонија.

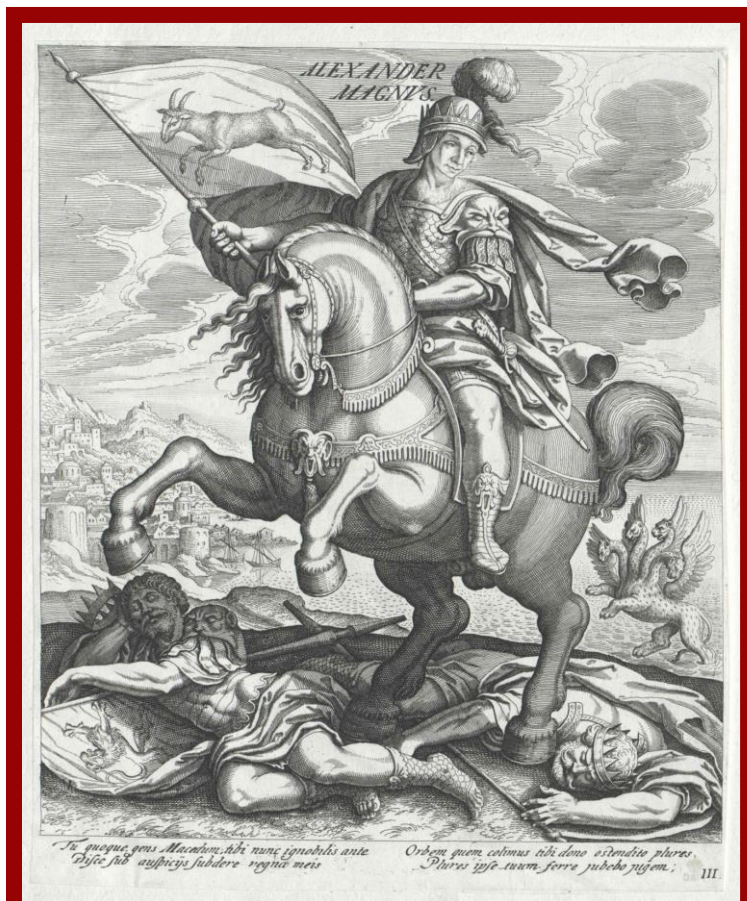
Јарец/коза

Јарецот односно козата како симбол на Александар се појавува во еден извор. Се работи за графика чувана во австриската национална библиотека во Виена. На неа Александар е прикажан како го јавва Букефал и во десната рака вее знаме на копје, а знамето е прикажан јарец/коза.³³ (сл. 14).

³¹ Јоновски, Ј. 2005. Сребрениот волк на Македон. *Македонски хералд* 1. 1 – 14

³² Нацевски, И. 2022. Грбовите на Македонија во западноевропски извори. *Македонски хералд* 19. 26 – 45

³³ Alexander, Adel, and Alexander III. *Alexander Der Große, König von Makedonien*, n.d. https://data.onb.ac.at/rep/BAG_4285492.

Слика 14. Јарец

На самата графика отсуствува боја или пак хералдичка шрафуфа. Јарецот како симбол на Александар има директна врска со грбот на Македонија. Имено, во Универзитетската библиотека во Тубинген се чува ракописен грбовник од шеснаесеттиот век познат како *Koloriertes Wappenbuch*. Во него се наоѓа грб на Македонија со блазон: зелено, разгневен сребрен јарец, на десно.³⁴ (сл.15) Потеклото и симболиката на овој блазон треба да се бара

во изворите за античка Македонија. Се претпоставува дека името Ајга, првата македонска престолнина името го добила по коза. Кај Јустин се среќава податок дека

Слика 15. Македонија

пред знамињата на војската на Каран, легендарен македонски крал, оделе кози кои му го покажале патот до неговото кралство каде што тој го основал градот Ајга. Дополнително протом на коза е прикажан не само на монетите на Ајга туку и на кралските монети³⁵.

³⁴ Kolorierte Wappenbücher. 1500 – 1600. Md 247 – 1 p. 2. Bibliotheca Windhagiana, Tübingen Universitätsbibliothek

³⁵ Проева, Н. 2014. Религија на античките Македонци. Скопје, Графотисок. 181 – 182

Заклучок

До сега имавме можност да обработиме седумдесет и пет извора со грб на Александар Македонски, напишани на девет јазика и тоа: латински, француски, шпански, португалски, фламански, германски, англиски, класичен грки и персиски. Во изворите се среќаваат осум хералдички фигури и тоа: лав, грифон, три круни, три свона, орел, превези, волк и јарец односно коза. Во нив доминира лавот и тоа во дури триесет и пет од седумдесет и петте извора. Потоа следи грифонот со дванаесет, па круните со единаесет, своната со седум, орелот со пет, превезите со три, а волкот и јарецот со по еден извор. Од разгледаните извори лесно се воочува јасна поделба на симболите. Така, во извори на романски јазици доминира лавот, а во извори на германски јазик доминира грифонот и своната. Останатите симболи се среќаваат на поширока територија. Изворите даваат силни индикации за врска меѓу грбот на Александар и грбот на Македонија. Таа е јасно видлива од примерите со волк, коза, лав и свона, а произлегува од феудалната идеја за земјата како сопственост на владетелот па оттука грбот на владетелот е и грб на земјата. Изворите со лав нудат можно објаснување за појавата на лавот како симбол на Македонија во илирската хералдика со што се продлабочува врската меѓу европската хералдика и истата. Имајќи го предвид широкиот временски распон во кој настанале овие извори се отвора можност и за откривање на најстариот хералдички слој поврзан со Александар и Македонија, а кој датира практично од самите почетоци на хералдиката воопшто. Како резултат на тоа се проследува и развојот на грбовите. Во однос на семантиката и семиотиката на симболите се забележува извесна корелација со легендите, митовите и историските наративи за Александар. Се набљудува недостаток на италијански извори меѓу обработените дела. Тешко е да се замисли дека Александар отсутствува како мотив во средновековна Италија. Затоа ќе треба да се извршат дополнителни истражување на италијанска средновековна книжнина и грбовници.

Несомнено, должност на македонската хералдика е да открива и опишува нови извори. Секако, ќе треба да се истражат и документираат и архитектонските дела каде што има грб на Александар Македонски со што значајно ќе се збогатат сознанијата за грбови поврзани со Македонија и македонците.

Библиографија

Ацовић, Д. 2008. Херлдика и срби. Београд, Завод за уџбенике.

Войников, И. 2011. Македонија през погледа на хералдиката XIV-XVIII век. *Херолд 3, бюлетин на БХВО*. Софија.

Јоновски, Ј. 2005. Сребрениот волк на Македон. *Македонски хералд 1*.

Јоновски, Ј. 2009. Македонски термилошки речник. *Македонски Хералд 3*.

Јоновски, Ј. 2010. Македонски термилошки речник. *Македонски Хералд 4*.

Јоновски, Ј. 2015. Симболите на Македонија. Скопје, Силсонс.

Матковски, А. 1970. Грбовите на Македонија. Скопје, НИП Нова Македонија

Милетич, Л. 1936. Една българска александрија от 1810 год. Софија, БАН.

Миљковиќ, Ѓ. 2003. Илинденските револуционерни знамиња и печати, Скопје, Менора.

Нацевски, И. 2019. Влијанието на делото „За ознаките“ од Џулио Чезаре Карпачо на илирската хералдика и македонскиот земски грб. *Македонски Хералд 13*.

Нацевски, И. 2022. Грбовите на Македонија во западноевропски извори. *Македонски хералд 19*.

Павловска, Е. 2008. Монетите на Пајонија од нумизматичката збирка на НБРМ. Скопје, НБРМ.

Плутарх. 1994. Александар Македонски. Скопје, Детска радост.

Проева, Н. 2004. Историја на Аргеадите. Скопје, Графотисок.

Проева, Н. 2014. Религија на античките Македонци. Скопје, Графотисок.

Псевдо-Калистен. 2008. Животот и делата на Александар Велики (GESTA ALEXANDRI). Превод од старогрчки, предговор и белешки, Весна Димовска-Јањатова. Скопје, Слово.

Селовски, К. 2016. Од грба Александра Великог до грба Македоније, проучавање хералдичког наслеђа, повест грба Александра Македонског. *Оцило 9/10*.

Шелдаров, Н. Лилчиќ, В. 1994. Кралевите на античка Македонија и нивните монети во Република Македонија. Скопје, Македонска цивилизација – Скопје.

Aarau, Aargauer Kantonsbibliothek, MsWettF 16: 1. Silbereisen: Chronicon Helvetiae, Part I (<https://www.e-codices.unifr.ch/en/list/one/kba/0016-1>).

Alban, R; Abell, W. 1422 -1471. Roll Chronicle. <https://www.sal.org.uk/collections/explore-our-collections/collections-highlights/roll-chronicle/> посетено на 29.03.2024

Alexander, Adel, and Alexander III. Alexander Der Große, König von Makedonien, n.d. https://data.onb.ac.at/rep/BAG_4285492.

Alonso de Torres. 1496. Blason d'armas. Ms 529. Biblioteca de Catalunya

Armorial dit Le Breton. 1450 – 1458. AE/I/25/6. Musée des Archives nationales

Armorial général, d'origine vraisemblablement lorraine, précédé de deux courts traités de blason. Ms Français 18651. Département des Manuscrits. Bibliothèque nationale de France

Armorial général, d'origine vraisemblablement lorraine, précédé de deux courts traités de blason. Ms Français 18651. Département des Manuscrits, BnF

Armorial et traité d'héraldique. 1475. Ms Français 5930. Département des Manuscrits, BnF

Armorial Wijnbergen. 1265 – 1270. Ms. 2569. Collection Goethals. Koninklijke Bibliotheek van België

Bara, J. 1581. Le Blason des armoiries. RES-V-626. Département Réserve des livres rares, BnF

Bertschi, N. 1542. Wappenbuch besonders deutscher Geschlechter. Code icon. 308. Codices iconographici. BSB.

Cary, G. 1956. The Medieval Alexander. Cambridge, The University Press,

Codex Graecus 5. Instituto Ellenico di Venezia.

Coelho, F. 1675. Tombo Das Armas Dos Reis E Titulares. 36
<https://archive.org/details/tombo-das-armas-dos-reis-e-titulares-e-de-todas-as-familias-nobres-do-reino-de-p/mode/thumb> *посетено на 29.03.2024*

Colbetinus. 1300 – 1400. Anonymi chronicon à mundi creatione ad annum 1220. Latin 4935. Département des Manuscrits. BnF

Cró, J. 1509. Livro do Armeiro-Mor. Cartório da Nobreza, liv. 19. Casa Real, Torre do Tombo.

Donaueschinger Wappenbuch. 1433-1460. Hs.Don.496. Badische Landesbibliothek (BadLB)

Grünenberg, K. 1483. Das Wappenbuch Conrads von Grünenberg, Ritters und Bürgers zu Constanz. Cmg 145. Cmg – Deutsche Handschriften. München, BSB

Hartlieb, J. 1478. Hiernach volget die histori von dem grossen Alexander. 2 Inc.c.a. 730. Incunabula cum anno. München, BSB

Hildebrandt, A, M. 1893. Wappenbuch von den Ersten: gen. "Codex Seffken". Berlin, Verein Herold.

Histoire ancienne jusqu'à César. 1260 – 1270. Ms 0562 (0323). Dijon, Bibliothèque municipale.

Histoire ancienne jusqu'à César. 1474. Ms 233. Les Champs Libres. Rennes. Bibliothèque municipale.

Hofkleiderbuch. Cgm 1952. Codices germanici monacenses-Deutsche Handschriften. München, BSB.

Ingeram, H. 1459. Ingeram-Codex Wappenbuch des Österreichischen Herzogs Albrecht VI. A2302. Hofjagd – und Rüstkammer (Waffensammlung). Kunsthistorisches Museum

Kent, Tomas. 1304 – 1308. Roman de toute chevalerie. Français 24364. Département des Manuscrits, BnF

Kolorierte Wappenbücher. 1500 – 1600. Md 247 – 1. Bibliotheca Windhagiana, Tübingen Universitätsbibliothek

Lambertus de Sancto Audomaro. Liber Floridus. 1250-1275. Latin 8865. Département des Manuscrits. Bibliothèque nationale de France.

La Vraye Histoire du Bon Roy Alixandre. 1400 – 1500. Royal MS 20 B XX. British Library.

Le Bouvier, G. 1458. Armorial Le Bouvier, dit Berry. Ms Français 4985. Département des Manuscrits, BnF..

Longuyon, J. 1312. Les voeux du paon. MS G.24. New York. Morgan Library.

Lucène, V. 1468. Des Fais du grant Alexandre. Ms Français 257. Département des Manuscrits, BnF.

Maerlant, J. 1325 – 1335. Spiegel Historiael. KA 20. The Hague, KB.

Ms Français 64. Département des Manuscrits. Bibliothèque nationale de France,

Ms Français 786. 1275 – 1300. Département des Manuscrits, BnF.

Nacevski, I. The Emergence and Development of the Coat of Arms of Macedonia in Illyrian Heraldry. *Genealogy* 2022, 6, 44. <https://doi.org/10.3390/genealogy6020044>

Navarro, J., Soler, O. 1541. Cronica llamada el triu[n]pho de los nueue mas preciados varones de la fama: En la qual se contiene las vidas de cada vno dellos, y las grandes proezas y excelle[n]tes hechos ... en armas por aq[ue]llos hechas. Impresso en la muy noble ciudad de Valencia: por Juan nauarro, impressor de libros.

Papazoglou, F. 1988. *Les Villes de Macédoine À L'époque Romaine*. Vol. 16. Ecole française d'Athènes.

Ortenburger Wappenbuch. 1466-1473. Cod.icon. 308u. Codices iconographici. München, BSB

Pade, M. 2007. *The Reception of Plutarch's Lives in Fifteenth-Century Italy*, 2 vols. Copenhagen, Museum Tusulanum Press

Polo, M. Grise, J. 1338 – 1344. MS. Bodl. 264. Bodleian Library

Raoul de Presles, A.1480. Ms. 001. Mâcon, Bibliothèque municipale.

Rashīd al-Dīn Ṭabīb. 1314. Or Ms 20. Manuscripts of the Islamicate World and South Asia. Heritage Collections. Edinburgh University Library.

Recueil concernant le blazon. Ms Français 5939. Département des Manuscrits, BnF

Recueil d'armoiries coloriées disposées selon un ordre méthodique, et généalogies diverses. Ms Français 5233. Département des Manuscrits, BnF

Recueil historique et héraldique: traités d'armoiries, d'art militaire, etc. 1452. Ms Français 5930. Département des Manuscrits, BnF

Richental, U. 1483. Chronik des Konstanzer Konzils. Augsburg, Anton Sorg.
doi:10.11588/diglit.9340

Richter, Regine: Alexander Magnus, Blatt 4v, 2006.01.
<http://www.deutschefotothek.de/documents/obj/81067111> *посетено на 30.03.2024*

Rodrigues, L. 1530. Cronica llamada el triumpho de los nueue preciados de la fama. Lisboa,
German Gallarde. RES – 3736 – v. <https://purl.pt/14549> *посетено на 28.03.2024*

Roman d'Alexandre. 1290-1300. Harley MS 4979. British Library.

Roman d'Alexandre en prose. 1333 – 1340. Royal MS 19 D I. British Library.

Rugens, J. 1495 – 1498. Wappenbuch. Cod. 545. Innsbruck, Universitäts – und
Landesbibliothek Tirol

Rufus, Q.C. 1809. The History of the life and reign of Alexander the Great. London, Printed
for Samuel Bagster, in the Strand.

Sammelband mehrerer Wappenbücher. 1530. Cod.icon. 391. Codices iconographici.
München, BSB.

Schedel, Hartmann. 1493. Schedel, Hartmann: Weltchronik. Rar. 287. Rariora - Besonders
seltene Druckausgaben. München, BSB

Siebmacher, J. 1657. Das Erneuerte und vermehrte Teutsche Wappenbuch. 4 Gen 210.
Augsburg, Staats – und Stadtbibliothek.

Sieder, J. 1502. Übersetzung des Plutarch (Alexander der Große, Hannibal, Scipio Africanus,
Sertorius). Cod. 2856*. Wien, Österreichische Nationalbibliothek

Smoot, Guy P. 2015. Ethnicity, Ethnogenesis and Ancestry in the Early Iron Age Aegean as Background to and through the Lens of the Iliad. Doctoral dissertation, Harvard University, Graduate School of Arts & Sciences.

Solis, V. 1550. Alexander III. (der Große), König von Makedonien. A 166, 1. Bartsch 58. Dresden, Staatliche Kunstsammlungen

Stiftung Wredowsche Zeichenschule Brandenburg/Havel. "V01798Kb: Die drei guten Heiden" last modified 2023-10-24. <https://brandenburg.museum-digital.de/object/68485>

Thomas de Saluces. 1403. Le Chevalier Errant. Ms Français 12559. Département des Manuscrits, BnF.

Traité de blason et recueil d'armoiries, composés par Noel LE BOUCQ, de Valenciennes. 1543. Ms Français 11463. Département des Manuscrits, BnF.

Traité de la noblesse des offices d'armes, et du blason. Ms Français 11464. Département des Manuscrits, BnF.

Uffenbachsche Wappenbuch. 1440 – 1443. Cod. 90b in scrinio. Hamburg, Staats- und Universitätsbibliothek

Universeel Wapenboek. 1558. Ms. 18088 – 18106. Koninklijke Bibliotheek van België

Weltchronik. Sibyllenweissagung. Antichrist. Cgm 426. Codices germanici monacenses-Deutsche Handschriften. München, BSB

Wernigeroder Wappenbuch. 1475-1500. Cod.icon. 308n. Codices iconographici. München, BSB.

Wolfgang Schaumbergers. 1719. Benediktiners zu Seon, Centones stemmatographici (Geschichte bayrischer Adelsgeschlechter, Wappen, Grabsteine etc.). Cgm 2273. Codices germanici monacenses-Deutsche Handschriften BSB.

Wappenbuch. 1500 – 1550. Cod.icon. 392d. Codices iconographici. München, BSB.

Wappenbuch des St. Galler Abtes Ulrich Rösch, Cod. Sang. 1084. St. Gallen, Stiftsbibliothek. <http://dx.doi.org/10.5076/e-codices-csg-1084>

Wauquelin, J. 1396 – 1467. LDUT456. Petit Palais, musée des Beaux-arts de la Ville de Paris

Wauquelin, J. 1448 – 1450 Ms Français 9342. Département des Manuscrits, BnF

Znamierowski, A. 2017. Heraldyka i weksylologia. Warszawa, Arkady.

kady.